

EL COMPTE DE LES FORNADES DELS OLLERS DE QUART (1707-1710)

NARCÍS SOLER MASFERRER¹

En memòria de Josep Mestres Gumbau, mestre oller, president i ànima de l'Associació de Terrissers de Quart, que morí sobtadament el dia 24 de juliol de 2021, mentre aquest treball, que li deu tant, era en premsa. Josep, que la terra, que tan dòcil era entre les teves mans, et sigui lleu.

Resum

Entre 1707 i 1710 els ollers de Quart van imposar una taxa a totes les fornades cuites al poble amb la finalitat d'alliberar-se d'un censal, i van anotar-ne el cobrament en el *Llibre de comptes dels ollers de Quart*. Gràcies a aquestes anotacions podem fer-nos una idea del gran volum de la producció terrissera a Quart, així com de la de cadascun dels obradors i del valor de cada fornada.

Paraules clau

Ollers de Quart, terrissers, fornades, terrissa negra

Abstract

Between 1707 and 1710 the potters of Quart imposed a tax on all the pot batch cooked in the village to free themselves from a loan, and recorded their collection in the "Book of Accounts of the potters of Quart". Thanks to these notes we can get an idea of the large volume of pottery production in Quart, as well as the production of each of the workshops and the value of each batch.

Key words

Quart, potters, pot batches, black pottery

¹ Associació de Terrissers de Quart, Institut d'Estudis Gironins, Institut d'Estudis Catalans, narcís.soler@udg.edu.

El meu agraïment a la família Prats, de terrissers de Quart, que ha conservat el llibre de comptes en què figura el compte de les fornades, i a Joan Boadas, director de l'Arxiu Municipal de Girona, on actualment es conserva, que m'han donat totes les facilitats per a la seva consulta i transcripció. També a Eloi Bonadona i Josep Mestres, terrissers de Quart, que m'han ajudat molt per poder comprendre l'esforç que requeria cada fornada, i la cadena operativa que calia seguir. Han llegit parcialment el text i han pogut corregir-ne algun aspecte. Així i tot, qualsevol dada errònia és de la meva responsabilitat.

ELS OLLERS DE QUART I LA CONFRARIA DE SANTA JUSTA I SANTA RUFINA

L'activitat terrissera de Quart va ser en el passat d'una magnitud que avui se'ns fa difícil d'imaginar. Les primeres notícies escrites són de començament del segle XIV i la tenim ben documentada des del segle XVI. Ha arribat fins als nostres dies, i era encara molt important en les primeres dècades del segle XX². La tenim també testimoniada per les moltes peces que encara es poden veure arreu de les nostres comarques. També en les col·leccions dels que aprecien la ceràmica tradicional, en alguns museus i per les restes que en proporciona l'arqueologia.

Els terrissers de Quart, o ollers, com s'anomenaven els mateixos, feien una gran quantitat de terrissa de cocció reduïda, anomenada obra negra o simplement obra de Quart. En aquesta producció sobresortien els cossis. Aquests eren uns atuells imprescindibles en totes les cuines, on se solien instal·lar mig emparedats en un dels murs al costat de la llar fent la funció de leixiner o bugader³ (figs. 1 i 2). La roba bruta es posava dins del cossi, coberta amb un drap. Sobre el drap es posava cendra, i sobre aquesta s'anava tirant aigua bullent treta del perol que penjava sobre la llar. L'aigua bullent i la cendra formaven el lleixiu que anava passant pel gruix de la roba i eixia pel forat inferior del cossi. L'aigua es tornava a escalfar i l'operació es repetia tantes vegades com calgués. Després calia encara fregar amb sabó les taques més resistents i esbandir la roba. Els cossis es feien de set capacitats, des de mitja bota, uns 30 litres, fins a quatre botes, uns 240 litres⁴, i encara se'n feien de més grans. Eren també els atuells més cars d'entre els que

² Joan SANTANACH SOLER, Joan ROSAL SAGALÉS i Montserrat SUÑOL FERRER, *La ceràmica de Quart en la memòria viva: els obradors*. Ajuntament de Quart, Associació de Terrissaires Artesans de Quart, 1998.

³ Podeu veure un cas molt ben conservat del que diem a la cuina del santuari del Coral (Prats de Molló). Hi trobem dos cossis mig emparedats al costat de la llar, reforçats amb xescles de fusta. Són negres i obra de Quart, que en aquest cas arribà fins al Vallespir (vegeu la figura 2). No és d'estranyar que arribessin tant lluny, perquè tenim vistos molts cossis de Quart a Beget, Camprodon i Molló, i en coneixem un a Bellestar de la Frontera (Fenolleda). Moltes masies de les comarques gironines també encara en conserven a les llars.

Vegeu també Alfons ROMERO VIDAL, *Peces de ceràmica poc o mal conegudes: el cossi bugader*, "Butlletí Informatiu de Ceràmica", 114, Barcelona, juliol-desembre 2016, p. 36-49, amb la fotografia d'un cossi de Quart emparedat en una masia de la Selva (fig. 1) i d'un cossi de Quart datat el 1722 (fig. 29).

⁴ Narcís SOLER MASFERRER, *Les càrregues de terrissa de Quart*, "Butlletí Informatiu de Ceràmica", 25, Societat Catalana de Ceràmica Decorada i de Terrissa, Barcelona, 1985, p. 36-41.

Figura 1: Cuina d'una casa de Palol d'Onyar amb un cossi lleixiner encastat (*Revista de Girona* 316, setembre-octubre de 2019).

sortien de Quart, i amb el transport s'encarien molt més. Com que eren molt valuosos, si s'esquerdaven eren adobats, generalment amb grapes de metall⁵, com encara podem veure en molts dels conservats. S'escampaven per tot el bisbat de Girona, per part dels bisbats de Vic i de la Seu⁶, per tot el Rosselló, el Vallespir i Conflent, i entraven a Occitània. S'utilitzaven també per recollir el vi de la tina, per conservar l'oli i com a dipòsits d'aigua per a la casa, per ensulfatar la vinya al camp o per regar el planter a l'hort. N'hi havia amb una forma específica per decantar l'oli⁷. Es feien en un torn manual baix, diferent

⁵ Albert TELESE COMPTE i Ulrike VOIGHT MEYER, *L'adobacossis, una antiga professió ambulat*, "Butlletí Informatiu de Ceràmica", 94-95. Associació Catalana de Ceràmica Decorada i Terrissa, Barcelona, 2007, p. 28-35.

⁶ Joan SANTANACH I SOLER, Joan POUS I PORTA, Montserrat SUÑOL I FERRER i Salvador VIGO I PUBILL, *L'obra de terra cuita a la Cer danya i al Baridà. IX part*, "Butlletí Informatiu de Ceràmica", 59. Associació Catalana de Ceràmica Decorada i Terrissa, Barcelona, gener-juny 1996, p. 6-7.

⁷ Alfons ROMERO VIDAL, *Peces de ceràmica poc conegudes: recipients ceràmics per a la decantació de l'oli*, "Butlletí Informatiu de Ceràmica", 103. Associació Catalana de Ceràmica Decorada i Terrissa, Barcelona, gener-juny 2011, p. 49-57. Vegeu fig. 20.

Figura 2: Cuina de l'hostatgeria del santuari del Coral a Prats de Molló abans i en l'actualitat, amb dos cossis lleixiners.

de la roda on s'obraven la majoria dels altres atuells. Encara avui se'n pot veure, ja en desús, per molts llocs, generalment reutilitzats com a decoració

dels jardins amb plantes o flors plantades a dins, fent la funció de test.⁸ Tant s'ha assimilat la seva funció a la de contenidor de plantes, que des de fa moltes dècades es fabriquen simplement amb aquesta finalitat, tant en negre com en vermell. Avui es fan amb l'ajuda de màquines, però amb una tipologia semblant a la dels antics cossis. En aquest sentit encara continuen dominant la producció de terrissa negra.

A més de cossis els ollers de Quart feien dolls, olles, conques i gerres, que també podien fer molt grans, i ansats, setrilles, barrals, escalfadors, torradores, escalfetes, plats, embuts, tramosteres, mallals, cassoles, greixoneres, poals, dolls i soleres de forn. Tota aquesta obra es venia a la menuda als particulars i a traginers de coll a les botigues que tenien obertes tots els ollers a Quart. Però la sortida important era la compra que en feien a l'engròs els traginers amb carros. En aquest cas la terrissa es venia a càrregues. Una càrrega estava formada per dues dotzenes de peces. La peça és simplement una unitat de compte, que només en algun cas podia coincidir amb el valor d'un determinat atuell. Cada atuell tenia un valor en peces. Així, un ansat podia valer, segons la mida, una o dues peces. Un cossi de quatre botes valia sis dotzenes de peces, i per tant amb dos cossis grans es feia ja una càrrega. Si les peces eren petites i de fabricació ràpida se'n podia menester 144, 216 o més per fer una càrrega. Aquesta manera de comptar permetia que la poguessin formar una gran varietat d'atuell, segons les necessitats del comprador, tots segons el seu valor en peces, fins a arribar a les 144 peces⁹.

Els ollers de Quart per a les coses del seu ofici havien de formar part de la confraria de Santa Justa i Santa Rufina, constituïda per un privilegi reial atorgat pel rei Felip I de Catalunya i II de Castella el 7 de juliol de 1572. Aquest privilegi els permetia reunir-se i fer i donar-se les ordinacions més convenients per a la bona marxa de la confraria. I això faran durant segles. Diverses vegades intentaren que la terrissa fos més valorada i que en poguessin obtenir un millor preu. Van provar d'arrendar la terrissa a un

⁸ La importància dels cossis en la producció de Quart es fa palesa també en la descripció de l'activitat econòmica d'aquest poble que fa el 1849 el *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar* (tom XIII, 1849, p. 307), en què els cossis són els únics atuell esmentats: "PROD.: trigo, vino y legumbres: cria ganado lanar. IND.: fabricación de grandes toneles de barro negro, llamados en el país cosis, de cuyas vasijas se proveen muchos pueblos de la provincia. POBL.: 46 vec., 226 alm."

⁹ Narcís SOLER MASFERRER, *Les càrregues de terrissa de Quart*, op. cit.

sol confrare¹⁰. En ser l'únic venedor hauria pogut monopolitzar el producte i encarir-lo. En altres ocasions simplement assenyalaren un preu fix per càrrega, i en una altra establiren una reua¹¹ de cinc en cinc confreres. Només els cinc podien vendre obra fins que l'acabessin i aleshores n'entraven cinc més, fins que tots hi anessin passant. També procuraren legislar sobre la composició de les càrregues per donar més sortida a les peces petites i per evitar que, per tal d'aconseguir una venda, se'n lliuressin gratuïtament als traginers compradors per al servei de llurs cases, a manera de propina. També van procurar limitar els sous dels treballadors.

Totes les iniciatives de monopolitzar d'alguna manera la venda de la seva obra i de millorar-ne el preu anaren fracassant perquè la terrissa de Quart era considerada un bé de primera necessitat tant per cuinar com per rentar la roba, i les autoritats gironines i reials no estaven disposades a permetre un monopoli o un excessiu encariment. Aquestes, arran de les reiterades ordinacions que pretenien encarir la terrissa, van arribar a imposar la presència d'un agutzil de Girona a les reunions de la confraria d'ollers, cosa que els causava el perjudici d'haver-li de pagar les dietes. Més endavant la van poder evitar i substituir-la per la simple presència del batlle de Quart. Durant molts anys van haver de demanar el permís del corregidor de Girona cada vegada que es volien reunir.

Un altre problema crònic eren les exigències de la confraria de Sant Hipòlit i Sant Sebastià d'ollers, rajolers, revenedors d'obra de terra i oficis assimilats de la ciutat de Girona que, sovint recolzada pels jurats de la ciutat, pretenia cobrar una quantitat per tota obra de terra que entrés a Girona, que s'afegia als burots o lleuda d'entrada a la ciutat que com qualsevol mercaderia ja pagava.

Contrastrava vivament la comparació entre les dues confraries. La de Quart era més nombrosa i formada exclusivament per mestres de roda que fabricaven probablement tots els mateixos productes. No en formaven part ni tan solament rajolers o teulers. Només comptaven amb el reial privilegi fundacional i les reials sentències favorables que van obtenir a través d'una llarga història de causes judicials, en què havien de valer-se de si mateixos

¹⁰ Narcís SOLER MASFERRER, *El cas de l'arrendament de tota la terrissa de Quart*, "Revista de Girona", 104, Girona, 1983, p. 177-187.

¹¹ Reua o reva: "2 Tanda, torn en l'execució d'una acció de molts (Empordà, Garrotxa, Lluçanès, Plana de Vic); cast: *turno, tanda*". *Diccionari català-valencià-balear*.

i pagar síndics i notaris. Aquests pagaments els obligaven constantment a crear censals per disposar dels diners necessaris. La confraria de Girona, en canvi, per poder fer un cert gruix de confreres, havia de reunir mestres de roda, la minoria, revedadors d'obra de terra la majoria, rajolers, teulers i encara ocasionalment altres oficis, com els calciners, amb l'excusa que també eren de les arts del foc, si no és que hi afegien també els esparters. L'Ajuntament de Girona els protegia, posava al seu servei els seus recursos i controlava i avalava les seves decisions.

ELS COMPTES DELS OLLERS

A les reunions de la confraria dels ollers de Quart, que es feien generalment al cementiri o a l'església de Quart, llevat dels exàmens, que, com és natural, es feien a casa d'algun confrare, generalment un paborde, on es podia disposar de la roda i el fang necessari per fer-los, hi solien assistir una vintena de confreres.¹² Tots ells segurament tenien obradors on feien obra fadrins¹³, treballadors, aprenents¹⁴, i pastadors¹⁵, i tenien també botiga oberta. Hi havia sempre també vídues d'oller que amb treballadors o fadrins continuaven tenint botiga oberta, encara que mai no hem vist que elles assistissin a les reunions de la confraria.

Aquesta tenia dues caixes, la del clavari o de la lluminària, d'on es pagava la cera i l'oli de les làmpades que il·luminaven l'altar de les santes Justa i Rufina a l'església parroquial, i d'on es pagaven també misses i aniversaris pels confreres difunts, i la caixa dels pabordes que es destinava a altres despeses: pagar el propietari de les terreres arrendades i els notaris, agutzils, síndics i procuradors que intervenien en els plets. També es feia càrrec de la pensió dels censals venuts, i empenia el pagament d'objectes litúrgics per millorar la capella de les santes i així el prestigi de la confraria.

¹² Segurament les cases d'oller eren la meitat de les cases de Quart, que hem vist que a mitjan segle XIX eren 46.

¹³ Ollers joves que encara no havien passat l'examen.

¹⁴ Qui volia ser oller de Quart i no era fill de mestre havia d'entrar d'aprenent en algun obrador durant tres anys.

¹⁵ Abans d'entrar d'aprenent un aspirant a oller es passava un any pastant el fang, feina pesada i reiterativa. "Vés a pastar fang", "Envia'l a pastar fang" encara diem avui dia a qui ens volem treure del damunt o aconsellem a algú de fer-ho.

Els ingressos provenien el dret d'examen, que era de 25 lliures¹⁶ i dues atxes de cera blanca de quatre lliures de pes (cadascuna de les quals podia valer tres o més lliures) pels nous confreres que no eren fills de mestre confrare, i de 21 sous barcelonesos, moneda de plata, i dues atxes, també de quatre lliures de pes, pels que eren fills de mestre. També de les talles que s'imposaven. Una, anomenada quatre sous quatre, o sigui, quatre sous més quatre diners, va durar segles. Al començament consistia en el fet d'haver de pagar tots els confreres, però també les vídues, els fadrins i els treballadors, un diner cada dissabte. Això devia ser poc pràctic, i es va convertir en un sol pagament anual del mateix valor: quatre sous i quatre diners, que equivalien a 52 diners, un per cada dissabte de l'any. Pagaven aquesta taxa més de trenta persones.

Quan no hi havia prou diners a la caixa i se'n devien molts en raó dels censals que havien creat per pagar despeses judicials, es posaven una taxa temporal que solia ser sobre la terrissa que cada terrisser coïa, consistent a pagar una quantitat per cada fornada que es feia a la parròquia.

Així, en la congregació del 25 d'abril de 1673, amb l'assistència dels pabordes Ramon Pagès i Sebastià Mateu i setze confreres més, la més gran i més sana part de la confraria, ordenaren entre altres coses, pagar quatre sous per fornada. La caixa devia estar molt escurada, perquè no van gravar només les que farien, sinó també les que havien fet des del gener de 1670, més de tres anys enrere.

Primerament que qualsevol mestre de dita confraria de ollés, estant y habitant en dita parròquia de Quart, haja y sie obligat de pagar a dita confraria per quiscuna fornada que ha feta des del primer de janer del any MDCLXX fins vui die present y de les que de dit die present en avant quiscú de dits mestres farà, quatre sous barcelonesos ab los quals quatre sous no vingan compresos los quatre sous y quatre diners que quiscun any dits confreres acostuman donar y pagar a dita confraria, los quals quatre sous y los dits quatre sous y quatre diners sien per suportar los mals y càrrechs de dita confraria y en augment de aquella; altrament en cas de contrafacció lo tal contrafahent incidisca en la major pena en dit privilegi contenguda y expressada si y conforme en aquell se conté.¹⁷

S'han conservat dos llibres de la confraria de Santa Justa i Santa Rufina. El primer i més conegut és el *Llibre dels terrissers de Quart*, que en realitat

¹⁶ Recordem que en aquella època la lliura equivalia a 20 sous, i el sou a 12 diners, i que aquestes eren unitats de compte, que corresponien a diverses monedes. Un ral valia dos sous.

¹⁷ Arxiu Històric de Girona (AHG), notari Rafael Monràs, Girona 5, 985.

és un recull de documents que tenien interès per als confreres en els seus plets amb l'Ajuntament de Girona, la confraria de Sant Hipòlit i Sant Sebastià d'aquesta ciutat i les autoritats reials, amb altres escrits afegits. El llibre es conservava en les últimes dècades del segle passat a la rectoria de Quart i estava format per fulls i plecques que es trobaven solts i barrejats dins d'unes cobertes de pergamí. Sabem, però, perquè està escrit en un dels fulls, que el llibre havia estat enquadernat pel llibreter de Girona Antoni Palau el 7 de juliol de 1736. Tots els documents anteriors al 1700 hi són en forma de certificacions posteriors a aquesta data, que és també quan comença a haver-hi còpies contemporànies dels documents notariaus. Aquest llibre continuava un *Llibre gros*, perdut, segurament el que les primeres ordinacions de 1572 ja deien que la confraria havia de tenir.¹⁸

S'ha conservat també, en un estat delicat, un *Llibre de comptes dels ollers de Quart*. El llibre, encara per estrenar, va ser comprat el 1707 per 14 sous, i havia de continuar el *Llibre vell*, un altre llibre de comptes que hem de donar per perdut. Conté bàsicament tres partides. Primer les de la caixa de la lluminària, amb una anotació anual en què el clavari vell donava els comptes al clavari novament eixit per rodolins. Segonament els comptes de la confraria o dels pabordes, anotacions sobre el dia que, un cop l'any, els pabordes sortints passaven comptes amb els entrants. En tercer lloc, una relació de tots els examinats i de l'estat del pagament de llurs drets d'examen. Una bona part dels fulls estan en blanc. Les anotacions solen ser molt sòbries, però algunes són més explícites i anoten despeses o ingressos concrets.¹⁹ Hem de dir que el bon ordre amb què començà el llibre no durà gaire; aviat hi imperà el desordre i les anotacions es feien al primer lloc que es trobava.

En aquest llibre, en una anotació sobre comptes dels pabordes, també es parla de talles sobre fornades. Així, el 29 de juny de 1709 Pau Carreras

¹⁸ Narcís SOLER MASFERRER, *El llibre dels terrissers de Quart o de la confraria de Santa Justa i Santa Rufina*, "Miscel·lània d'homenatge a Gabriel Roura i Güibas. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins", 52. Girona, 2011, p. 595-627.

Santiago ALBERTÍ, *El llibre de la confraria dels ollers de Quart*, "Butlletí Informatiu de Ceràmica", 44, Barcelona, gener-març 1990, p. 35-39.

¹⁹ Aquest llibre ha estat conservat per la família Prat, terrissers de Quart, i actualment està dipositat a l'Arxiu Municipal de Girona. Estem treballant en la seva transcripció i procurarem publicar-lo aviat.

va donar comptes de l'any 1706, de quan fou paborde amb Pere Bosch,²⁰ de 73 ll. 10 s. d'unes fornades de les quals cada una pagava 10 rals (20 sous), i també de 93 fornades de 10 sous que eren 46 ll. 10 s. de quan era paborde amb Narcís Bosch el 1703. Tot això estava escrit també en el *Llibre vell*. En total devia, doncs, 120 lliures, que en realitat ja havia anat esmerçant en coses de la confraria, entre les quals quitar un censal de 100 lliures que havien venut i creat al rector de Quart.²¹ Aquestes taxes sobre fornades s'havien imposat amb anterioritat a les que aquí presentem, que s'acordaren el 24 de maig de 1707. El censal que s'esmenta que va lluir Pau Carreras no és tampoc el que es volia lluir amb la taxa de sis sous imposada el 24 de maig de 1707, que és la que aquí tractarem. És un que es va lluir el 6 d'abril de 1707 amb diners de la confraria, essent paborde Pau Carreras i Pere Bosch. Havia estat creat el 26 de març de 1700 a Narcís Ros, rector de Quart, com a obtentor del personat a l'altar de sant Pere i sant Jaume a la capella de santa Elena de la Seu, personat creat pel reverend Pere Oliveras, habitant a Brunyola.²² Con veurem més endavant, creiem que el que volien lluir amb les fornades de sis sous era creat sobre diners de misses i aniversaris i no es va lluir fins el 1710.

Així, doncs, en aquests anys convulsos de la primera dècada del segle XVIII, tant des del punt de vista polític i militar, com també per als ollers, judicial, les talles sobre fornades eren contínues, es cobraven com es podia i es passaven els comptes amb molt de retard. Calia tornar diversos censals creats per pagar les despeses de la causa judicial que tenien oberta a causa d'unes ordinacions que havien fet el 1699 i que van haver de revocar.

²⁰ Pere Bosch, paborde amb Joan Carreras el 1707, també ens apareix al llibre de comptes com a testimoni el 25 de desembre de 1725 i com a baciner el 14 d'agost de 1729. Creiem que és sempre el mateix. Signava i datava algunes de les seves obres, si més no cossis grans. Fa anys en vam veure un a Girona, i n'hi ha un altre testimoni a la Cerdanya. Vegeu Joan SANTANACH *et al.*, *L'obra de terra cuita a la Cerdanya...*, *op.cit.* p. 6, amb una fotografia.

Un doll signat Pere Bosch i datat el 1699 es troba en una col·lecció particular. Vegeu el «Catàleg de l'exposició 1000 anys de ceràmica catalana», *Butlletí Informatiu de Ceràmica*, 121-122, Barcelona, 2020, n. 26.

²¹ *Llibre de comptes dels ollers de Quart*, f. 45r 037.

²² AHG Ramon Vila, notaria Girona 3/723.

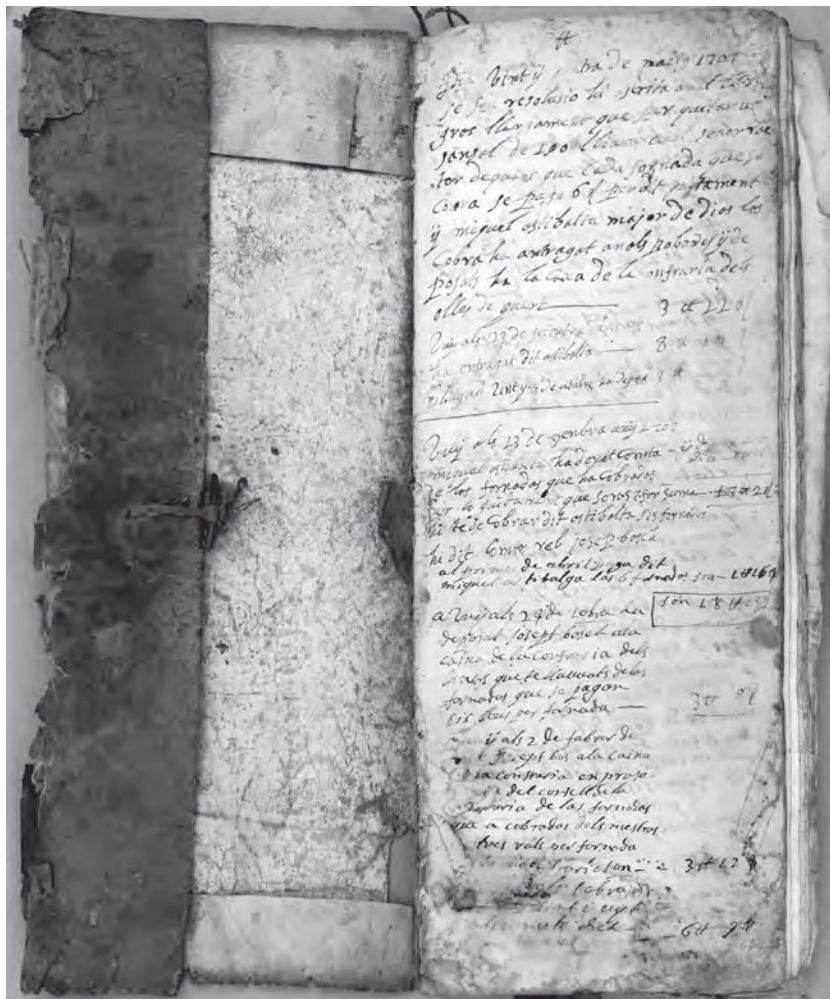

Figura 3: Inici del compte de les fornades, començat per l'última pàgina del llibre de comptes posat de cap per avall.

ELS COMPTES DE LES FORNADES

Al final del *Llibre de comptes dels ollers de Quart*, en els fulls 228-230, hi ha uns comptes que, amb el llibre invertit, comencen per l'última pàgina, segueixen per la penúltima i així van avançant cap enrere fins a ocupar cinc pàgines (fig. 3). Algú devia considerar que aquests comptes no podien anar en els espais que en el llibre tenien reservats la caixa de la confraria, la del clavari i la relació d'examinats i l'estat de llurs pagaments, i decidí començar-

los pel final del llibre. Fan referència a una talla de sis sous que s'imposaren els ollers a ells mateixos per poder lluir un censal venut al rector de Quart, càrrega que s'havia de pagar per cada fornada que es fes. Per tant es gravava la quantitat de terrissa obtinguda, no les persones, i això es feia en el moment que era més fàcil efectuar-ho.

Es va fer només durant uns tres anys, i les anotacions són d'un gran interès perquè ens permeten fer-nos una idea del volum de l'activitat terrissera a Quart en un moment de plenitud de la confraria.

Com quasi sempre que necessitaven un crèdit, els confreres de Santa Justa i Santa Rufina creaven, o venien, com es deia a l'època, un censal, generalment al rector de Quart, que era qui disposava de numerari per raó de les deixes per a misses i aniversaris que gestionava. Els ollers prenen en préstec una determinada quantitat, ajustada als pagaments que havien de fer, per la qual pagaven una pensió o interès, generalment cada mig any, pensió que en aquesta època era invariablement del 5% anual. Així, un censal de 100 lliures, atès que una lliura equival a 20 sous, pagava anualment 100 sous, i així fins que es lluïa o quitava el censal, o sigui, es tornava el capital. La transacció es feia a través de la taula de canvi, en el nostre cas de la ciutat de Girona, o bé de la taula de canvi eclesiàstica o teca, llocs on es dipositava el capital abans de canviar de mans. Aquestes institucions, a través de notari, en donaven fe. El rector de Quart solia gestionar diversos capitals procedents de deixes per a misses i aniversaris, i de beneficis o patronats que ostentava. Perquè misses i aniversaris tinguessin continuïtat calia que aquests diners produïssin un interès amb què pagar-los. Sense aquest s'acabarien amb la desaparició del capital,²³ disminuït per cada missa que es deia, com recorda la dita popular "S'han acabat les misses". Per tant el que es feia no es podia considerar usura, prohibida per l'Església.

²³ Josep Ros, rector de Quart, de qui parlarem més endavant, va fer el 1735 una llista dels diners de les fundacions de misses i aniversaris de Quart que ja no es cobrarien més. Un dels ítems ens ha cridat l'atenció pel seu to tràgic, i reflecteix el que acabem de dir: "Las dos missas de Vicens Oliva nos diran més perquè la casa, la vinya, las viandas y las personas tot és acabat". Probablement Vicens Oliva va assenyalar en el seu testament una petita quantitat, probablement unes 12 ll., perquè se celebressin cada any dues misses. Mentre els seus hereus no paguessin aquesta quantitat, cada any n'havien de pagar la pensió, el 5%, o sigui 12 sous, suficient per a les dues misses, fins que no quedà ningú per fer ni una cosa ni l'altra. D'haver lliurat tot el capital a la fundació de misses i aniversaris per llevar-se l'obligació de pagar la pensió cada any, potser els diners es podrien haver reinvertit i les misses podrien haver tingut continuïtat. Josep Ros va anotar el cas de l'oller Agustí Bosch, que va deixar en benefici de la seva ànima, l'agost del 1661, 150 ll., que van ser lluides pel seu hereu l'octubre

Els comptes comencen dient que el dia 24 de maig de 1707 els confreres havien decidit quitar o lluir un censal de 150 lliures creat al rector de Quart. Aquesta resolució havia quedat escrita més llargament en el *Llibre gros*, llibre que ja hem dit que s'ha perdut, l'antecedent del *Llibre dels terrissers de Quart*. Per aquesta mena de resolucions no acostumaven fer cap document notarial, i en devia quedar només constància en els llibres. La decisió era que cada fornada que es cogués a Quart pagués sis sous per al quitament del censal. Els cobraria el confrere Miquel Estibalca. Per a aquesta funció es buscava un confrere responsable i solvent que no fos ni paborde ni clavari. Aquests ja prou maldecaps tenien per cobrar els drets i les talles habituals. El cobrador al cap d'uns mesos elegia un successor.

Ja hem dit que el dia 1 de setembre d'aquest mateix any de 1707 la confraria ja havia quitat un censal de 100 lliures²⁴ venut al rector de Quart el 26 de març de 1700, del qual l'endemà, dia 27, s'havia signat àpoca.²⁵ El censal que es vol treure amb la resolució sobre les fornades ha d'ésser un altre del qual no coneixem cap document notarial.

LA PRODUCCIÓ TERRISSERA DE QUART

Miquel Estibalca va cobrar les fornades des del 24 de maig fins el 13 de novembre de 1707. Durant cinc mesos i mig va cobrar els 6 sous de 57 fornades, que proporcionaren un total de 17 ll. 2 s., i n'hi quedaren sis per cobrar. Se'n van coure, doncs, 63, quasi dotze cada mes.

del mateix any. Una quantitat molt important si la comparem amb les 5 lliures que va deixar el 1583 el conegut i ric notari Miquel Martí Abrich, propietari de mas Abrich de Quart i de les terreres d'on els ollers treien la terra per la terrissa, 5 lliures que no van ser lluïdes fins al 1668, 85 anys després:

"Agustí Bosch, oller de Quart, morí als 7 de agost 1661. Dit Agustí Bosch, oller de Quart, feu testament en poder del Rnt. Jauma Mota prve. y rector de Quart als 5 de agost de 1661, com consta en lo llibre vell dels testaments, fol. 93, en lo qual disposa se li fossen celebradas en la iglesia de Quart en lo altar maior de Santa Margarida 24 missas cada any, so és dos cada mes, per dotació de las quals dexà de sos bens 150 lliuras de propietat obligant son hereter en pagar la pensió tots anys de 7 lliuras 10 sous a fins haver lluïdas ditas 150 lliuras per lo dot de dita prestació, dich 150 £, pensió 7 £ 10 sous. Al 13 de octubre de dit any 1661 en poder de Rafel Montràs notari públic de Gerona fou firmada lluçió per lo Rtn. Jaume Mota prve i rector de Quart a favor de Miquel Bosch, oller, fill hereter del dit Agustí Bosch." (Arxiu Diocesà de Girona, anotacions de Josep Ros entre els papers solts de la parròquia de Quart).

²⁴ AHG Notari Ramon Vila Notaria Girona 3/723

²⁵ AHG Notari Ramon Vila Notaria Girona 3/716

Josep Bosch va cobrar des del 13 de novembre de 1707 fins al 22 d'abril de 1708, i hauria d'haver recollit 25 ll. 10 s. de les 85 fornades que es van coure. Durant quasi cinc mesos i mig es van fer més de 15 fornades cada mes.

El següent cobrador va ser Josep Artibalga, que ho va ser del 22 d'abril de 1708 fins al dia 6 de gener de 1709, quan elegí per fer de cobrador Jaume Corrajer. Durant vuit mesos i mig es van coure 110 fornades, unes tretze cada mes.

Des del 6 de gener de 1709 fins al dia de Sant Joan, 24 de juny, en què fou elegit per cobrador Pau Carreras, durant cinc mesos i mig, es van fer 72 fornades, unes tretze cada mes, que Jaume Corrajer només va poder anar cobrant amb força retard.

Des de Sant Joan del 1708 fins a últims de febrer de 1710, o sigui durant vuit mesos, es van coure 95 fornades, unes dotze cada mes, que Pau Carreras va anar cobrant com va poder.

El cobrador era responsable de cobrar les fornades que es feien dins del seu període. Però cobrar no ha estat mai fàcil, i molts confreres no pagaven puntualment, i per això el cobrador seguia aportant diners a la caixa passat ja el temps pel qual havia estat elegit.

En resum, del 24 de maig de 1707 fins a últims de febrer de 1710 Miquel Astibalca, Josep Bosch, Josep Artibalga, Jaume Corretger i Pau Carreras van cobrar els 6 sous per fornada de 63, 85, 110, 72 i 95 fornades respectivament, un total de 425, que es van coure en un temps d'uns 33 mesos. Si ho enrasem podem dir que toquen a unes 13 fornades cada mes. O que durant poc més de mil dies a Quart es va coure una fornada cada 2,4 dies. Com que eren uns vint ollers, cadascun va fer una fornada cada mes i mig aproximadament. I això en uns anys que la feina era dificultada per la presència sovintejada de l'exèrcit filipista al pla de Girona. Aquestes 425 fornades van aportar 2.550 sous, o sigui 127 lliures 14 sous a la causa per a la qual havien estat gravades.

La capacitat de fer fornades depenia, com és natural, del nombre de persones que treballaven a casa de cada terrisser i de com s'organitzaven, i per tant és variable. Segons ens ha explicat Pere Mateu, terrisser de Quart, a casa seva feien una fornada cada tres setmanes. Eren de terrissa envernissada, cuita en un antic forn de negre adaptat. Josep Mestres Gumbau, quan encara coïa amb llenya durant els primers anys vuitanta del segle passat, en feia una cada mes. En el passat, sense l'ajuda de maquinària, l'extracció i tractament de la terra eren molt laboriosos, de tal manera que les fornades segurament s'espaiaven més en cada obrador, fins a un mes i mig. El pare de Josep

Mestres, Lluís Mestres Bonadona, ha deixat notes en què podem veure que als anys seixanta del segle passat feia quatre fornades de gener a juny i tres de setembre a desembre. No en feia al juliol i a l'agost. No tot era fer girar la roda per fer atuells i després coure'ls. A la primavera calia colar la terra, i a la tardor anar-ne a buscar a la terrera. I també procurar-se la llenya. Calia anar a buscar els feixos fets pel tallador, el bosquetà que es dedicava a fer-los. En calien uns 200 per coure una fornada.

El forn de negre també exigia la seva pròpia distribució del temps, ja que les fornades de negre en requereixen més que les de vermell. La família Bonadona són avui pràcticament els únics terrissers que en fan, de forma regular, i també els únics que no compren la terra de la Bisbal. Se la van a buscar a les antigues terreres i la barregen. Gràcies a això, al seu saber fer i a una cocció tradicional obtenen uns atuells d'un color negre, el realitat gris fosc, perfecte. Couen el negre en un forn tradicional,²⁶ en ús des de fa quaranta anys, que és de forma rectangular, cobert amb una volta de canó feta de maons. La fogaina és a sota, separada de la cambra de cocció per una graella feta d'arcs de maons que entre ells deixen espai per on pot passar la flama. La cambra es carrega per la part posterior de la cambra, o eixida, amb les peces a coure, separades uns dos centímetres, ja que no es poden tocar. Les que van una damunt l'altra es separen amb taulons²⁷ ja cuits. Com és natural, es procura aprofitar al màxim l'espai. Un cop el forn ple es tapa la porta de càrrega amb una paret de totxos²⁸ posats en sec que s'atura on arranca la volta de la cambra de cocció. No arriba fins a dalt per deixar una ullera per on veure l'estat de la cocció mentre aquesta té lloc. En les dues últimes filades es posen apaïrats (fig. 4). La paret s'arrebossa exteriorment de fang, de tal manera que no quedin forats. Davant de la paret de totxos, per la part de fora, i separada d'ella, es posa una altra paret feta de taulons de fusta horitzontals. Entre aquests i la paret de totxos hi va la murina, abans terra recremada molt fina i actualment sorra, que fa d'aïllant.

Es fa foc a la fogaina durant dos dies. Es sol començar un dimecres per acabar un divendres. Primer foc lent, petit, i cada vegada més fort, sempre de

²⁶ Forn morú de negre, descrit a *Paraules que treballen el fang. Recull de mots i locucions dels oficis de terrisser i rajoler de Quart*, Associació de terrissers artesans de Quart, Ajuntament de Quart, Cossetània edicions, Valls, 2016.

²⁷ Taulons: peces de ceràmica per a la construcció, planes, llargues i amples, de poc gruix i poc pes, perforades en el sentit de la llargada i ratllades per l'exterior, que es poden encadellar.

²⁸ Concretament amb totxos perforats en el sentit del seu gruix, anomenats "geros".

Figura 4: Eixida del forn de terrissa negra de l'obrador Bonadona encara tapada amb la paret de totxos. Foto d'Eloi Bonadona.

menys a més. Els Bonadona no cremen feixos de bruc i sotabosc com es feia abans, sinó serradissos, els rebutjos de fusta procedents de les serradores. Al final dels dos dies tapen totes les ulleres del forn perquè la cuïta sigui reduïda, sense oxigen, i la ceràmica quedi negra. Generalment els forns de negre en tenien tres a la volta: una sobre la porta de la fogaina, una al mig i una al darrere, pròxima a l'eixida. L'última ullera que es tancava solia ser la de sobre la boca de la fogaina, que és on el foc arribava amb menys força. El forn de can Bonadona en té quatre. L'ordre amb què es tapen depèn de l'estat de cocció de cadascuna de les zones que serveixen. L'última serà la d'allà on la cocció va més endarrerida. Cal tapar també la part alta del mur de rajols que s'havia deixat oberta per inspeccionar l'estat de la cuïta. Abans es tapava amb toves, però actualment ho fan amb totxanes²⁹, perquè aquestes, en tenir els forats en el sentit de la llargada, es poden agafar i posar amb una forca, sense

²⁹ Totxana: maó foradat, amb els forats en sentit de la seva llargària (DIEC).

tant de perill de cremar-se. Es posen planes, perquè la improvisada paret tingui més consistència, i també s'arbossen amb fang exteriorment. S'apuja també la paret de taulons i el gruix de murina. Un cop tancada la cambra del forn hermèticament es posa un bon gruix de serradissos al foc, els últims, i es tanca la porta de la fogaina, també de forma completa, aquí amb una planxa de ferro, ja que l'ardentor del foc no permet entretenir-se a posar-hi totxos, i també amb la paret de taulons de fusta i entre planxa i taulons la sorra o murina, que es fa pujar més amunt que els taulons. Sobre aquesta murina que sobresurt s'hi fa, seguint un costum ancestral, el senyal de la creu. També s'acostuma a dir, un cop ja s'ha fet tot el possible per obtenir un bona cuita, "que Déu hi faci més que nosaltres!". És ara quan, tancat tot hermèticament, l'ambient, mancat d'oxigen, és reductor, i la ceràmica queda negra. Si es nota alguna sortida de gas, es tapa amb fang.

Els Bonadona mantenen el forn tancat durant quinze dies, de manera que es refredi molt a poc a poc, generalment de divendres a divendres en quinze. Al final d'aquests quinze dies, un divendres, primer de tot descaliuen la fogaina, perquè si no ho fes, com que el forn encara està molt calent, potser a 200 graus o més, en obrir qualsevol obertura de la cambra de cocció el foc es revifaria amb molta força, sobretot havent cremat serradissos, que fan més caliu que els feixos. Fet això retira els taulons i la sorra, i espera encara dos o tres dies més, fins al dilluns o el dimarts, per retirar la paret de totxos. Ara ja es pot desenfornar, però el forn encara està molt calent i l'operació s'ha de fer amb cura (fig. 5). Eviten fer fornades els mesos d'estiu.

Totes aquestes operacions o semblants les hem vist fer més d'una vegada al forn experimental del pati del Museu de la Terrissa de Quart quan l'Associació de Terrissers ha fet una cuita de negre. Malgrat que aquest forn és petit s'ha de deixar passar una setmana o més abans d'obrir-lo (fig. 6).

Si tenim en compte els vint dies entre coure, refredar i obrir, més el temps d'enfornar i desenfornar, una fornada de negre requereix quasi un mes. Els Bonadona en fan sis o set l'any.

El compte de les fornades ens ha indicat que a principis del segle XVIII cada obrador de Quart, on hi havia més persones treballant que en els obradors d'avui dia, feia una fornada cada mes i mig. Aquesta dada segurament no s'aparta de la realitat si pensem que a començaments del XVIII no hi havia cap mena de mecanització. És molt possible, doncs, que els comptes de les fornades donin un bon reflex de l'activitat terrissera a Quart.

Encara ho podem enfocar d'una altra manera. Segons aquests comptes cada any es feien unes 157 fornades. Josep Font i Llorenç, jurat de la ciutat de

Figura 5: Fornada de terrissa negra al forn de l'obrador Bonadona, vista des de l'eixida, a punt per ésser desenformada.

Girona i mostassaf, afirmava, quan el 1678 es va donar el cas de l'arrendament de tota la terrissa de Quart per Lluís Mateu, que d'aquest poble en sortien cada any 1.500 càrregues. Si això fos mes o menys exacte, cadascuna de les 157 fornades anuals hauria pogut contenir unes deu càrregues de terrissa. A dotze dotzenes de peces per càrrega una formada podia contenir 1.440 peces. Estaria formada per atuell grossos i petits combinats, cosa que permetria aprofitar bé l'espai del forn. Per fer-nos una idea general de com eren aquestes fornades, pensem que deu càrregues per fornada equivaldrien a vint cossis dels més grans, de quatre botes (240 litres), que valia cadascun sis dotzenes de peces, a 240 olles de mitja bota (30 litres) que eren sisenes (valien 6 peces), a 480 mallals, que tots valien nou peces, a 960 barrals de quartó i mig (2,67 litres) que eren comptats a peça i mitja, a 2.880 ansats mitjans d'un quartó (1,78 litres) dels quals dos feien peça, o a 4.320 ansats petits de fins a mig quartó (0,9 litres), dels que valien tres una peça.

Figura 6: El forn experimental del Museu de la Terrissa de Quart en plena cocció d'una fornada de terrissa negra.

Al forn de la família Bonadona vint cossis dels més grans que ell fa, que són de més de 400 litres, no hi cabrien. Ben segur que cada fornada combinava atuellers grans amb altres de mitjans i petits per tal d'aprofitar de la millor manera l'espai.

Josep Font i Llorens deia també el novembre de 1678 que una càrrega de terrissa de Quart valia entre 20 i 24 rals, que l'arrendador Lluís Mateu en pagava 26 als seus confreres i que pretenia vendre-la a 30³⁰. El 1699 els ollers van fer una ordinació dient que no es podia vendre a menys de 36 rals. No va ser gaire bona idea, perquè les autoritats gironines i reials van fulminar la confraria amb una inquisició criminal. Es va obrir una causa, el

³⁰ Narcís SOLER MASFERRER, *El cas de l'arrendament...*, op. cit.

pabordes van anar a la presó reial per uns dies, van haver de nomenar síndic i procurador i pagar dietes i documentació, i es van haver de retractar de l'ordinació esmentada. Van necessitar diners per pagar tot això i d'aquí la causa principal de l'endeutament d'aquests anys de la primera dècada del segle XVIII que els obligà a crear censals.

Si els ollers volien posar la càrrega de terrissa a 36 rals, i per tot el que hem dit abans, podem suposar que en aquesta època una càrrega valia com a màxim uns trenta rals, que són seixanta sous. La venda d'una fornada de deu càrregues podria donar 600 sous, o sigui trenta lliures. Els sis sous per fornada era, doncs, aproximadament només un 1% del valor de la fornada.

EL DESTÍ FINAL DELS DINERS RECAPTATS

Potser hem anat massa lluny amb les nostres deduccions i ens hem apartat de la realitat. Sigui com sigui, després de tants de treballs a cobrar els 6 s. de les 419 fornades els confreres haurien reunit 2.514 sous, o sigui, 125 ll. 4 s., quantitat insuficient per redimir el censal de 150 lliures que havia provocat obrir aquests comptes. No tenim documentació notarial que ens doni raó de quin dia es va fer lluçió del censal, però casualment tenim una informació indirecta que ens diu que aquest no era l'únic censal que havien creat els ollers de Quart aquests anys, ja que el 1710 en van quitar dos de 100 lliures, i un altre de 35 lliures. Ho sabem gràcies a Josep Ros, rector de Quart com a mínim entre 1724 i 1758, successor en el càrrec d'aquell Narcís Ros amb qui els confreres havien establert el censal, segurament el seu oncle, que morí el 20 de febrer de 1724.³¹ Josep Ros era molt endreçat i portava molt bé els seus comptes. És conegut per haver reedificat la rectoria, on figura el seu nom en una de les obertures, i haver escrit una consuetud i un llibre de comptes de l'administració de la confraria de Sant Bonifaci, Sant Fortunat i Santa Casta³².

A més l'any 1735 va redactar uns plecs titulats *Codern dels provehiments de las rendas de las missas y aniversaris de la iglesia de Quart*. En aquest quadern, abans de passar a detallar tots els capitals dedicats a misses i aniversaris, i com s'invertien i reinvertien per donar-los continuïtat, va detallar els que ja no es podrien cobrar.

³¹ Arxiu Diocesà de Girona. Anotacions de Josep Ros entre els papers solts de la parròquia de Quart.

³² Miquel PAIROLÍ, *Quart: natura, història i artesanía*, Ajuntament de Quart, 1998.

Entre aquests esmenta en els dos primers llocs censals dels ollers de Quart quitats el 1710 i ens fa saber que els diners deixats als ollers venien de fundacions de misses i aniversaris de persones de Quart. Com veurem, les seves ànimes varen ser les perjudicades en aquest afer:

Codern on estan continuadas todas las partidas de las rendas dels censals de las missas y aniversaris fundats en la iglesia de Quart averiguats tots los provehiments així com se pogué en lo any 1735 las quals son continuadas en lo Llibre de las Fundacions exceptats los següents que crech que no sí poran continuar mai per averse quitat los censals a la Taula de Girona en lo any 1710 y ab lo siti de Gerona lo general de Carlos tercer se feu entregar tots los diners eran dipositats en dita taula y la ciutat se veu que no se ne ha tornat cap.

1. Dos censals lo hu de preu de 100£ y lo altre de 35£ que la confraria els ollers de Quart quitaren en dit any 1710 per los quals si mai se cobran se an de ajustar a la Llibreta de las Missas y també en lo Llibre de la Celebració de las Missas la partida de vint aniversaris baixos per les ànimes del *quondam* Pere Comalada y Anna sa muller.

2. Un censal de preu de 100£ que dita confraria dels ollers de Quart quità en dit any 1710 a la taula de Girona per lo qual si may se cobra se an de ajustar a dita llibreta i Llibre de Celebració de 12 aniversaris per lo Rnt. Jaume Mota rector de Quart.³³

Sabem, doncs, gràcies a Josep Ros, que els ollers de Quart van dipositar el preu de tres censals, dos de 100 lliures i un de 35 a la taula de canvi de Girona com s'acostumava fer, amb el corresponent document notarial. La taula va fer saber a Narcís Ros, aleshores rector, que tenia els capitals a la seva disposició per a nous destins. El censal de 35 lliures ha de ser un de creat el 21 de desembre de 1678 a Jaume Mota, rector de Quart, amb diners trets del llegat del terrisser Pere Comalada i lluit el 17 d'agost de 1709, juntament amb un altre de 115 lliures.³⁴ Potser aquests dos, que sumaven 150 lliures, són els que es van lluir amb les fornades del compte.

Tot això passava durant la guerra de Successió. Des del 1706 que cada any l'exèrcit de Felip V passava a l'Empordà i altres llocs i s'emportava el blat i tots els béns que podia arreplegar. Aquest any també l'exèrcit del pretendent francès entrà a l'Empordà, on va tenir alguna escaramussa amb el sometent, els miquelets i l'exèrcit austriacista. El 26 de febrer l'enemic va arribar a

³³ Arxiu Diocesà de Girona. Parròquia de Quart. Documents diversos: Fundació de misses, establiments, censals, plets 1721-1853.

³⁴ AHG Ramon Vila notaria Girona 3/723

Sarrià, a tocar Girona, i fou rebutjat³⁵. La presència de l'exèrcit enemic al pla i a les rodalies de Girona era temuda per tots els habitants, i també pels ollers, que per això prevenien en l'arrendament de les terres de la torre Gornau de Fornells fet el 14 de novembre de 1706, que el temps que l'armada enemiga estigués en el pla de Girona i no es pogués treballar, no correria pel contracte d'arrendament,³⁶ ja que no podrien extreure terra.

A principis de 1710 l'arxiduc Carles visità Girona i es feren grans festes. Però ja al mes de març es va reunir un gran exèrcit francès al Rosselló, que, comandat pel comte de Noailles, l'agost va començar a ocupar el país i al desembre a encerclar Girona. El 15 de desembre de 1710 hi ha al Manual d'acords de l'ajuntament de Girona aquesta nota³⁷:

“Als quinze de dits lo Exm. Señor General Compte de Tatembach ha feta fer crida, que nos pujan trauer, axí de la Taula de Cambis y Comuns dipòsits de la present Ciutat, com y també de la Theca comuna de la Isglésia de la seu de esta ciutat, ninguns diners que estigan depositats en llurs comptes.”

L'endemà, dia 16 de desembre, en la Junta de Negocis de Guerra es va decidir, a petició dels administradors de la taula de canvi que, d'acord amb una deliberació de 1694, que deia que quan la ciutat estigués assetjada es donessin providències per posar els diners de la taula en lloc segur, i que els oficials no estiguessin carregats del diner de la taula, en quedessin desobligats i ja no en fossin responsables. Es nomenà una comissió formada pels jurats i quatre comissaris perquè possessin els diners en el lloc que els semblés perquè si fos possible se salvessin.

El general i governador de la plaça de Girona, comte de Tatembach, va començar a exigir diners per a les despeses del setge, ja que no li podien arribar avituallament ni numerari. El dia 20 de desembre de 1710 va dir que no havien pogut entrar a la ciutat els cabals destinats a pagar la guarnició, i que la ciutat li havia de prestar mil doblons. El 6 de gener en va demanar 500³⁸.

³⁵ Emili GRAHIT, *Gerona durante la guerra de Sucesión. Cap. VII, La guerra civil*, “Revista de Gerona”, XIX, 1985, p. 9-17.

³⁶ AHG Notari Ramon Vila Notaria de Girona 3/722

³⁷ Emili GRAHIT, *Gerona durante la guerra de Sucesión. Cap. X, Gerona asediada por Noailles*, “Revista de Gerona”, XIX, p. 108-118.

³⁸ Emili GRAHIT, *Gerona durante la guerra de Sucesión. Cap. XI, Continuación del sitio de Gerona*, “Revista de Gerona”, XIX, p. 136-145.

El 23 de gener de 1711, perduts el castell de Montjuïc i altres defenses, començà l'assalt de les muralles de Girona, i el mateix dia s'acordà capitular. Els jurats de Girona van escriure després a l'arxiduc Carles que van fer les capitulacions després d'haver sofert sacrificar molt gustosos vida i hisendes i la desolació de la ciutat per a la defensa, i també perquè

avistats de trobarse lo general comte Tatempach comandant en esta plaça, sens medis per subvenir las tropas de esta guarnició, se han tingut forçosament de prestarseli, en nom de V. Magestat, sinch mil y sinch centas doblas³⁹; és a saber del erari de estat ciutat, no obstant de trobarse la taula de ella del tot exausta y atrassada en considerables quantitats als acreedors de aquella a ocasió de tants sitis y guerras, mil y sinch centas doblas, i las restants quatre mil doblas: ço és tres mil prestades per la Capítol de la Cathedral de llur Theca y de diners procehits de coses pias, sinch centas doblas dels Aniversaris comuns de aquella isglésia, y las restants sinch centas dels de la col·legiata de Sant Feliu. Tot lo que amb el més dolorós sentiment i humil rendiment, postrats als reals peus de V. Magestat posam en la real comprensió de V. Magestat⁴⁰.

Aquest, doncs, fou el trist final dels diners tan penosament ajuntats pels mestres confreres de Quart en els comptes de les fornades, dipositats a la taula de canvi de Girona el 1710 i lliurats al general Tatembach el gener de 1711 durant el setge de Girona. Els ollers, però, que ja havien lluit els censals, no quedaren perjudicats en l'afer. El perjudicat fou el capital que gestionava el rector de Quart o, com ja hem dit, les ànimes d'aquells que havien confiat els diners originaris a la fundació de misses i aniversaris.

També fou el final de la taula de canvi de Girona que, sense numerari, feu fallida. Quan es va tornar a obrir el 1719 ja només era la caixa de dipòsits que s'havien de fer per qüestions legals. S'extingí el 1730 i tancà definitivament el 1741, la qual cosa deixà Girona sense la institució financera necessària per al desenvolupament de la ciutat i país⁴¹.

Aquest setge de 1710 va causar molta ruïna. Segur que Quart en va patir. Així ho deixen entendre les magnífiques composicions en rajola

³⁹ En el segle XVIII una dobla senzilla equivalia a cinc lliures i mitja. *Diccionari català-valencià-balear*.

⁴⁰ Emili GRAHIT, *Gerona durante la guerra de Sucesión. Cap. XII, Capitulación de Gerona*, "Revista de Gerona" XIX, p. 170-180.

⁴¹ Ramon ALBERCH i Josep QUER, *La Girona del set-cents. Els límits d'una transformació (1700-1792)*. Quaderns de la Revista de Girona, Girona, 2001.

Figura 7: Escrit a les rajoles de la capella del Roser de l'església de Palol d'Onyar que fa referència al setge de Girona de l'any 1710, posat damunt de l'escena on es veuen soldats filipistes davant de l'església.

policroma que decoren tota la capella del Roser de la parròquia de Palol d'Onyar, municipi de Quart, rajoles que són obra d'un escudeller barceloní, segurament fetes pocs anys després de l'última data, la de 1716, que s'hi esmenta. Tracten de miracles fets per la Mare de Déu del Roser, dos dels quals són locals. En un preservà el terme d'una pedregada el 1716. En l'altre, que és el que aquí ens interessa, va evitar el saqueig de l'església de Palol d'Onyar per la soldadesca filipista. En la representació del miracle es veu la Mare de Déu ennuvolada davant d'una església que no s'assembla gens a la de Palol. El paisatge llunyà també és idealitzat. Davant l'església es veu el rector acompanyat de dos nois o escolans que veuen com un soldat armat amb una espasa encaça tres pagesos que fugen⁴². Damunt de l'escena s'hi llegeix: "VENINT A SITIAR GERONA FOREN SAQUEJADES MOLTES ISGLÉSIES DE L'ENTORN Y PER INTERCESSIÓ DE MARIA SANTÍSSIMA FOU DESLLIURADA LA DE PALOL DE ONYÀ QUE JA COMENÇAVEN A DESPULLAR LOS PAGESOS EN LO ANY 1710" (fig. 7).

⁴² Albert TELESE, Jordi LLORENS i Ulrike VOIGHT, *La ceràmica catalana datada com a punt de referència. Catàleg de la pisa (1533-1863)*. Associació Catalana de Ceràmica, 2012, p. 190-198.

APÈNDIX

[Comptes de les fornades (1707-1710) en el *Llibre de comptes dels ollers de Quart*]⁴³

[f. 230v]

+

Dia vint y quatre de maig 1707
se feu resolució, hi escrita an al llibre
gros llargament, que per quitar un
sansal de 150 lliuras an al sr. rac-
tor de Quart, que cada fornada que se
courà se page 6 s, per dit quitament
y Miquel Estibalca major de dies los
cobra, y ha entragat an als pobordres y de-
posats ha la caixa de la confraria dels
ollés de Quart

3 ll. 12 s.⁴⁴

Vui als 23 de setembre de dit any
ha entragat dit Astibalca

8 ll. 14 s.⁴⁵

Ítem avuy als vint y 8 de octubre
ha depositat

3 ll. s.⁴⁶

Vui als 13 de novembra any 1707
Miquel Astibalta ha donat comta
i deposa dit dia
de les fornades que ha cobradas
per lo quitament que son 57

1 ll. 16 s.⁴⁷

⁴³ El títol és nostre. El llibre és alt i estret, com correspon a un llibre de comptes. En la transcripció hem conservat aquesta disposició de les anotacions en forma de columna. Indiquem la paginació del text, que com es pot veure avança en sentit invers, ja que els comptes van començar per l'última pàgina del llibre.

⁴⁴ L'equivalent de 12 fornades.

⁴⁵ L'equivalent de 29 fornades.

⁴⁶ L'equivalent de 10 fornades.

⁴⁷ L'equivalent de 6 fornades.

fornadas suma 17 ll. 2 s.⁴⁸
 y te de cobrar dit Astibalca sis fornadas
 hi dits comtes rep Josep Bosch.

⁴⁹Al primer de abril [de 1708] paga dit
 Miquel Artibalga las sis fornadas son 1 ll. 16 s.⁵⁰

Son 18 ll. 14 s.⁵¹

Avui al 29 de desembre ha
 depositat Joseph Bosch a la
 caixa de la confraria dels
 diners que té llavuat⁵² de las
 fornadas que se pagan
 sis sous per fornada 3 ll. 9 s.

Avuy als 2 de febrer de
 [1708] Joseph Bos[ch] a la caixa
 [de] la confraria en prasèn-
 [cia] del consell de la
 confraria de las fornadas
 que ha cobradas dels mestres.
 de tres rals per fornada⁵³
 per lo qual son 3 ll. 12 s.⁵⁴

(.....) primer (.....)
 (.....)
 (.....) 6 ll. 9 s.

⁴⁸ Les 57 fornades han de pagar com aquí s'indica 17 ll. 2 s., que és també la suma correcta de les quantitats fins ara aportades. Li faltaven per cobrar sis fornades. Per tant el total de fornades del seu mandat era 63.

⁴⁹ Aquesta frase ha estat intercalada en aquest lloc, com indica la seqüència temporal. Fins a l'abril de 1708 no va poder cobrar Miquel Estibalca la totalitat de les fornades que li pertocaven.

⁵⁰ Miquel Estibalca aporta encara 6 fornades més. Per tant ell havia de cobrar, dins dels seu període, 63 fornades, que van aportar 18 ll. 18 d.

⁵¹ Hauria de ser 18 ll. 18 s.

⁵² Llevats, de llevar en el sentir de treure, separar.

⁵³ Tres rals equivalen a sis sous.

⁵⁴ O sigui, la taxa de 12 fornades

[230r]

Vuy als 22 de abril de 1708
 Josep Bosch a alegit a Joseph
 Artibalga per a cobrar los sis
 sous per fornada y dona los contas
 en prasència del consell y se troba
 aver quytas vuitanta y sinch
 fornadas des de 23 de novembra de 1707
 a fins a 22 de abril de 1708
 y te de cobrar dit Josep Bosch
 trenta fornadas que li deuen
 diferents mestres y antregar
 los diners a la cax[a] de la confraria
 que son nou lliuras⁵⁵.

Avui als 6 de janer de 1709 deposa
 dit Josep Bosch per ditas 30 fornadas
 que faltavan a cobrar
 de ditas vuitanta y sinch fornadas

9 ll. s.⁵⁶

Suma

25 ll. 10 s.⁵⁷

Y los comtas que rep Josep Artibalga
 se troba de contant vint y quatra
 lliuras 8 sous
 y onsa lliuras que se an dexadas
 a Narcís Font com consta en lo llibre vell⁵⁸.

Als 19 de agost de 1708 depossa
 Josep Artibalga a la caixa de la

⁵⁵ Les 9 ll. són de les 30 fornades que encara li falta cobrar.

⁵⁶ Aquesta anotació també s'ha fet amb posterioritat a les següents.

⁵⁷ Les 25 ll. 10 s. corresponen a les 85 fornades a 6 sous la fornada. Han estat cuites en cinc mesos, i serien 17 fornades per mes. Però no és la suma correcta dels lliuraments de Josep Bosch, algun dels quals s'ha esborrat o no ha estat especificat.

⁵⁸ La caixa no conté totes les aportacions que s'han fet fins ara. Veiem per aquesta anotació com el numerari obtingut podia destinar-se a altres finalitats a més de la de lluir el censal. És interessant la menció del "Llibre vell", un altre llibre de comptes més antic que s'ha perdut.

confraria dels diners de las fornadas
que se pagan tres rals en presència
del consell
dich 6 lliuras. 6 ll. s.

Ítem als 14 d'octubre de 1708 dit Josep
Artibalga deposa a la caixa
de la confraria dels diners que
se paguen sis sous per fornada
per lo quitament son 6 ll. s.
en presencia del consell.

Als 2 de desembre [de 1708]
deposa dit [Josep Artibalga]
a la caixa [de la confraria]
las fornadas (.....)
en presencia (.....)⁵⁹

[220v]

Avuy als 31 de desembre de 1708 deposa
Joseph Artibalga a la caixa de la confraria
dels diners de las atràs ditas fornadas
en presència de Jauma Coraiger y de
Joseph Bosch y de mi Joseph Mateu
paborde ll. 15 s.

Ítem avuy als 6 de janer de
1709 deposa Joseph Arti-
balga a la caixa de la
confraria en presència
del consell 1 ll. 1 s.

Y dit dia alageix Joseph
Artibalga per a cobrar
las ditas fornadas de tres

⁵⁹ La resta no es pot llegir. La suma hauria de ser, per exclusió, 7 ll. 10 s.

rals a Jauma Coraiger
 y del tems que les ha
 cobradas Joseph Artibalga
 se an quytas sent y deu
 fornadas des de 22 de
 abril de 1708 a fins
 a 6 de janer de 1709
 y de ditas fornadas
 li falta a cobrar de
 diferents mestres trenta
 y nou fornadas y entregar
 los diners a la caixa de
 la confraria que fa
 onsa lliuras y catorsa sous
 Suman las sent y
 deu fornadas

33 ll. s.⁶⁰

Avui als 17 de març de
 1709 deposa Joseph
 Artibalga a la caixa
 de la confraria per
 comta dels sobradits
 diners vint y vuit
 rals y mitx, dich⁶¹

2 ll. 17 s.

[229r]

Avuy als 28 de maix de 1709
 deposa Josep Artibalga en presència
 del consell de las fornadas de

⁶⁰ En uns nou mesos han cuit 110 fornades, unes dotze cada mes, que a sis sous havien d'aportar 33 lliures. Les 39 fornades que li falten cobrar equivalen a 234 sous = 11 ll. 14 s. Per tant fins ara ha d'haver aportat a la caixa 33 ll. menys les 11 ll. 14 s. que li manquen cobrar, o sigui 21 ll. 6 sous. Sabem d'una aportació de 6 ll. el 18 d'agost de 1708, una altra també de 6 ll. el 14 d'octubre, una de 15 sous el 31 de desembre, una altra de 1 ll. 1 s. el 6 de gener de 1709, i una, que hauria estat la tercera, feta al 2 de desembre de 1708 que, malmès el paper per la humitat, no es pot llegir. Les llegibles sumen 13 £ 16 s. La perduda hauria de ser de 7 ll. 10 sous.

⁶¹ 28 rals i mig són 56 sous, o el que és el mateix, 2 ll. 17 s.

sis sous que se li deuan deposa 1 ll. 10 s.

Avuy als 20 de juñy de 1709
deposa Joseph Artibalga en
presència del consell dels dinés
de aquellas trenta nou fornadas
que li devian deposa 3 ll. s.

Avuy als 26 de juñy de 1710
deposa Josep Artibalga a la
caxa de la confraria en presència
del consell dels ollers 4 ll. 7 s.
y dits són a compliments
de aquellas trenta nou fornadas
que li devien diferents mestres⁶².

Avuy als 17 d'agost de 1709
dona comtas Jauma Corraget
a Pau Carreras lo qual a alegit
a dit Pau Carrera[s] per a cobrar las
fornadas que se pagan sis sous
per fornada per a quitar un san-
sal de cent cinquanta lliuras
lo qual lo alegí a dit Pau lo dia
de St. Joan de juny y se troba
que des de 6 de janer proppassat
a fins a St. Joan de juny se han
quytas 72 fornadas que sumen
vintiuna lliura dotsa sous dich 21 ll. 12 s.
y lo dit dia 17 d'agost deposa
dit Jauma Corraget an la caixa
de la confraria en presència
del consell de la confraria
dels ullers de Quart⁶³ 12 ll. s.

⁶² Les 39 fornades a 6 sous equivalen a 234 sous = 11 ll. 14 s. Aquesta és la quantitat que sumen les quatre aportacions últimes de Josep Artibalga. Finalment aquest ha cobrat tot el que es devia del seu període. Va costar, però ho va aconseguir.

⁶³ En aproximadament sis mesos s'han cuït 72 fornades, o sigui unes dotze fornades per mes, de les quals Jaume Corretger ha de cobrar un total de 21 ll. 12 s. El primer pagament és de 12 ll.

Avuy als 14 maytx de 1710
deposa Jauma Coraiger a la caixa
de la confraria en mà dels pobordras
y en presència del consell dels dinés
que a cobrats de las fornadas, son 6 ll. s.

[238v]

Avuy als 6 de juliol de 1710
deposa Jauma Corrager
a la caixa de la confraria
dels diners de las for-
nadas de 6 s. deposa 1 ll. 4 s.
en presència del consell.

Vuy als 10 de agost de
1710 deposa Jauma Cor-
rager a la caixa de la
confraria dels diners que
ha cobrats de ditas forna-
das duas lliuras vuyt 2 ll. 8 s.
sous dich
y ditas són a complement
de aquelles vint y una
lliuras dotza sous⁶⁴.

Avuy als 10 de agost
de 1710 dona comtas Pau
Carreras del temps que a cobrats
las fornadas que se pagan
6 s. per fornada y se troba
que des de St. Joan de juny
de mil setcents y 9 a fins als
últims de febrer de 1710
se han quytas 95 fornadas que
fan la suma de vint y vuit

⁶⁴ Jaume Corretger ha fet quatre lliuraments de 12 ll., 6 ll., 1 ll. 4 s., 2 ll. 8 s., que sumen exactament el que havia de ser, les 21 ll. 12 s.

lliuras y deu sous y dit dia
deposa dit Pau Carreras a la
caxa de la confraria en
presència del consell de
dita confraria y en mans
dels pobordes entrega

28 ll. 10 s.⁶⁵

[Recepció de l'article: 14-4-2021]
[Acceptació de l'article: 18-5-2021]

⁶⁵ Vint-i-vuit lliures deu sous és el total del que s'ha tret de les 95 fornades. Han passat uns vuit mesos, i per tant toquen a unes dotze fornades per mes.